

DE NEDERLANDSE TAAL IN DE RECHTSPLEGING *)
wet van 15 juni 1935

Johan ARTOIS

«L'instrument le plus indispensable pour manifester sa pensée est la langue.»
Wigny P. (1)

De huidige reglementering van het taalgebruik voor onze hoven en rechtbanken kan men moeilijk beoordelen zonder onderzoek van het Belgische rechtsleven sedert 1830. Zulk een overzicht toont dadelijk aan in welke mate heel onze juridische cultuur vastgeankerd zit in het Franse taalgebruik en in het Franse denken. Tevens geeft het een duidelijk beeld van de innige verwantschap tussen het taalgebruik en de sociale toestanden in het Vlaamse land (2).

I. ARTIKEL 23 VAN DE GRONDWET

1. Op 16 november 1830 beslist het Voorlopig Bewind dat de burgers in hun relaties met het bestuur naar believen Frans, Nederlands of Duits mogen spreken. Artikel 6 van datzelfde besluit vermeldt dat die regel ook geldt voor betrekkingen met de rechtbanken en de officieren van het Parket, mits de gebruikte taal door de rechters, advocaten en openbaar ministerie begrepen wordt (3). Dit is uiteraard de omgekeerde wereld : de burgers staan in dienst van de ambtenaars. Het Voorlopig Bewind heeft echter op dat ogenblik geen wetgevende macht meer ; deze behoort vanaf 14

(*) Gaarne wil ik prof. Van Dievoet G. danken voor zijn critische en zorgvuldige bijstand.

(1) Wigny, P., «*Droit constitutionnel*», I, Brussel, 1952, blz. 373.

(2) Zie hierover : Victor, R., «*Een eeuw Vlaamsche rechtsleven*», R.W., inhoudstafel 1931-1934, blz. 3.

3) Dösfel, L., «*De Belgische wetten op het gebruik der Nederlandse taal voor het volk toegelicht*», Brugge, 1910, blz. 1.

november toe aan het Nationaal Congres. Bijgevolg wordt art. 6 ingetrokken door art. 23 van de Grondwet (4).

2. «Het gebruik van de in België gesproken talen is vrij; het kan niet worden geregeld dan door de wet en alleen voor handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken».

Vrijheid is dus het principe. Met uitzondering van de genoemde materies, is geen beperking van de taalvrijheid grondwettelijk verantwoord. De wet mag dus het taalgebruik niet regelen op het gebied bestreken door de private verhoudingen tussen partikulieren. De handelingen van het openbaar gezag en de gerechtszaken daarentegen, berusten totaal bij de wetgever. De heer Devaux, auteur van deze constitutionele zinsnede, rechtvaardigt zijn amendement als volgt: «En proposant cet amendement, j'ai eu en vue les plaidoiries, qu'il faudrait laisser libres; car il est arrivé plusieurs fois qu'un accusé, traduit devant ses juges, n'entendait pas la langue dans laquelle les plaidoiries avaient lieu, et il eût sans doute préféré entendre parler dans la sienne. D'un autre côté, dans les lieux où il y a des avocats qui parlent la langue flamande et la langue française, les avocats qui ne parlent que cette dernière sont en lutte aux tracasseries de ceux qui préfèrent plaider en Flamand. Je voudrais qu'on laissait à la loi la faculté de se prononcer à cet égard» (5).

Wel reikt het bemoeiingsrecht van de wetgever verder bij de rechtspleging dan op administratief gebied, vermits art. 23 niet spreekt van een regeling van het gebruik der talen voor de **handelingen van de gerechtelijke overheden**. De wet van 15 juni 1935 heeft dan ook, zonder de Grondwet te miskennen, de taal kunnen opleggen die de rechtszoekenden moeten gebruiken, wanneer ze zich tot de hoven en rechtbanken wenden (6).

3. Tientallen jaren heeft het Parlement zich van enige wetgeving op dit gebied onthouden. Wel heeft Procureur-Generaal De Bavay op de plechtige openingsvergadering van het Hof van Beroep te Brussel op 15 oktober 1864 de 'taalvrijheid' omschreven, waaruit volgende gedachte: «La constitution ne pouvait sans absurdité autoriser les parties à plaider en flamand devant les juges wallons, incapables de les comprendre. Le juge a droit nécessairement, sous ce régime de liberté réciproque, et à défaut d'une loi, de ne pas entendre la partie dans une langue qui lui serait étrangère ou même dans une langue qu'il comprendait, mais dont il trouverait bon de ne pas faire usage ...» (7).

(4) Over de totstandkoming van art. 23 G.W.: Huyttens, «*Discussions du Congrès National de Belgique. 1830-1831*», dl. I, Brussel, 1844, blz. 688 e.v.

(5) Huyttens, o. c., dl. I, blz. 668.

(6) Mast, «*Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*», 1966, Gent, blz. 426.

(7) Dit citaat treffen we aan bij Vermeulen, P., «*De Vervlaamsching van de rechtspleging*», R.W., 1931-32, kol. 161.

II. DE EERSTE EEUW VAN ONZE ONAFHANKELIJKHEID

1. Rond de jaren 1830-1850 bestaat de Nederlandse taal uit zoveel verschillende dialecten, dat - zo redeneert men - ze helemaal geen dienst kan doen als nationale en administratieve taal. Dit komt o.a. zeer goed tot uiting in een brief van eerste minister Rogier aan Raikem, minister van justitie: «De eerste principes van een goed bestuur zijn gegrondvest op het uitsluitelijk gebruik van één taal en het spreekt vanzelf dat die enige taal der Belgen het Frans is. Om dat doel te bereiken is het noodzakelijk dat alle bedieningen, burgerlijke of militaire, toevertrouwd worden aan Walen of Luxemburgers. Op die manier zullen de Vlamingen verplicht worden Frans te leren, en zal men van lieverlede het germaans element in Vlaanderen vernielen» (8).

Zodra echter de eerste vlag van reactie tegen al wat «Nederlands» is enigermate luwt, ontstaat in Vlaanderen een levendige beweging voor het herstel der grieven. Volgens Hayoit de Termicourt (9), vangt de Vlaamse beweging aan in het jaar 1840, wanneer 200 gemeenten en 80.000 Belgen een verzoekschrift indienen opdat, in het Vlaamse land, geen magistraat zou benoemd worden, tenzij hij het Nederlands machtig is.

Bij K.B. van 27 juni 1856 (10) wordt dan een Vlaamse commissie opgericht, met als opdracht de geschiktste maatregelen te zoeken en aan de regering voor te stellen om het gebruik van de Nederlandse taal te regelen in de verschillende sectoren van het openbaar bestuur. Deze commissie, die zitting houdt van 8 oktober 1856 tot 16 oktober 1857, maakt een verslag op, waarin ze ondermeer het volgende voorstelt:

- a. De magistraten die tot de gerechten behoren, waarvan de zetel in een Vlaamse gemeente is gevestigd, moeten de beide landstalen machtig zijn.
- b. Deze gerechten zullen tweetalig zijn en de rechtspleging ervoor zal in het Nederlands of het Frans gevoerd worden, ter keuze van de aanlegger.
- c. De advocaten wordt opgelegd zich van de taal der rechtspleging te bedienen.

Deze voorstellen worden heftig bestreden. Op 23 maart 1859 legt minister Rogier, vanwege de regering, een tegenverslag voor waarin de voorstellen van de commissie worden verworpen en het behoud van de bestaande toestand bepleit. Ook Procureur-Generaal De

(8) Le Bon, rede uitgesproken op 1 februari 1935 op een volksvergadering in de Handelsbeurs te Antwerpen, R.W., 1935, 715.

(9) Hayoit de Termicourt, R., «*Beschouwingen over de wet van 15 juni 1935*». R.W., 1935-36, kol. 35.

(10) K.B. van 27 juni 1856, *Pasm.* 1856, blz. 247.

Leden van deze commissie zijn: Conscience, De Corswarem, David, Jottrand, Mertens, Rens, Snellaert, Van der Voort en Stroobant (art. 2).

Bavay kant er zich fel tegen, omdat, zo zegt hij, «het niet in de bevoegdheid van het gerecht valt tot de ontwikkeling van de Vlaamse cultuur bij te dragen» (11).

Van het voorstel komt dus voorlopig niets terecht.

Een volgende poging wordt ondernomen door volksvertegenwoordiger De Laet, die voorstelt de besproken wet op de rechterlijke organisatie aan te vullen met een beschikking volgens dewelke in de provincies Antwerpen, Limburg, Oost- en West-Vlaanderen en in de arrondissementen Leuven en Brussel niemand tot een rechterlijk ambt kan benoemd worden, indien hij de Nederlandse taal niet machtig is. Ook dit wordt dadelijk afgewezen, omdat het volgens de heer Hymans niet strookt met de verlangens van het Vlaamse volk (12). Op 18 juni 1869 komt dan de wet op de rechterlijke organisatie tot stand, waarin het beginsel van de tweetaligheid geponeerd wordt.

2. **Wat betreft de strafzaken** is de toestand weinig rooskleurig voor de Nederlandse taal. Op 11 oktober 1863 verbiedt het Brussels Hof van Beroep aan Mr. Vuylsteke, advocaat van de beklagde in de zaak Karsman, in het Nederlands te pleiten (13). Heel wat ruchtbaarder is de zaak Schoep, waarbij het Hof van Cassatie beslist het Nederlands te schrappen als pleittaal voor het hoogste Hof (14). Tijdens diezelfde zitting houdt advocaat-generaal Mesdagh de ter Kiele een requisitorium, waarin hij minachtend spreekt over het Nederlands en de houding afkeurt van hen die in die ongekende taal willen pleiten (15).

In de zitting van de kamer van 13 april 1872 dient de heer Coremans een voorstel in tot vervlaamsing van de strafrechtspleging. Dit voorstel leidt tot de **wet van 17 augustus 1873** (16), die het Nederlands invoert als principiële voertaal voor de strafzaken (art. 1), met dien verstande dat de beklagde een Franse procedure kan aanvra-

(11) Hayoit de Termicourt, *o. c.*, 36.

(12) *Parlementaire Handelingen*, kamer, 1867-1868, 313 en 318.

(13) Hof van Beroep Br., 11 oktober 1863, *Pas.* 1863, II, blz. 401.

(14) Hof van Cassatie, 12 mei 1873, *Pas.* 1873-74, I, blz. 179.

(15) «... La civilité la plus banale ne commande-t-elle pas à celui qui a le choix entre plusieurs langues d'interdire celle dans laquelle il a la certitude de n'être pas compris, et si c'est à une personne de qualité, si c'est à une cour de justice que l'on s'adresse, est-il bien séant, quand on peut faire autrement, d'adopter avec affection un idiome inintelligible ?

Les conseils de la partie espèrent-ils sérieusement porter la conviction dans l'esprit du juge s'ils établissent à plaisir entre eux et lui une barrière qui rende toute communication impossible ? Si donc c'est à la cour qu'on s'adresse, qu'on lui parle la langue qui lui est propre, qu'elle a toujours pratiquée et qui est familière à tous ceux qui sont admis à l'honneur d'exercer devant elle leur ministère.

Si au contraire l'on ne vient faire ici qu'une vaine parade, si ce n'est que pour la galerie que l'on parle, pourquoi alors lui tourner le dos ?» - (Cass., 12 mei 1873, *Pas.* 1873-74, 179.)

(16) Wet van 17 augustus 1873, *Pasin.* 1873, blz. 268.

gen (art. 2). Deze wet is nog verre van volmaakt : het taalgebruik voor het O. M. en bij het opstellen van een proces-verbaal is niet geregeld. De zeer gebrekkige naleving is vooral te wijten aan het gemis van enige sanctie (17).

Op 3 mei 1889 (18) komt, op aandringen van Coremans en De Vigne, een nieuwe wet tot stand. Hierin wordt het taalgebruik geregeld vanaf het eerste proces-verbaal (art. 1) en wordt beslist dat de burgerlijke partij dezelfde taal moet bezigen als het O.M. (art. 11) ; daarenboven is er in deze wet een sanctie voorgeschreven, nl. de nietigheid (art. 5, § 2). Art. 1 van de wet van 4 september 1891 (19) heeft deze taalwet uitgebreid tot het Brusselse Hof van Beroep.

Toch doen zich nog enige incidenten voor. Zo weigert het Hof van Cassatie de debatten in het Nederlands te doen plaats vinden en bevestigt het nogmaals dat de magistraten geen Nederlands moeten verstaan : «*Considérant que si la Constitution reconnaît que l'emploi des trois langues usitées en Belgique est facultatif, cette faculté trouve sa limite nécessaire dans le droit qu'ont les juges de ne pas comprendre l'une ou l'autre de ces langues ...*» (20).

Als besluit kan men echter stellen dat er bij de strafrechtspleging mettertijd een grote vooruitgang waar te nemen is. Het gebruik van het Nederlands is later vrijwel algemeen (21).

3. Wat de burgerlijke zaken betreft is het taalgebruik helemaal niet geregeld. Wel zijn er heel wat voorstellen geweest, zo o.a. van prof. Pijfferoen in 1895, van advocaat Pauwels in 1890, van De Visschere in 1895 ... allen zijn ze echter afgewimpeld. Hier geldt dus enkel art. 23 van de Grondwet : het gebruik van de in België gesproken talen is vrij. Voor de vredegerechten, werkrechtshraden, de burgerlijke kamers van de rechtbanken van eerste aanleg, de koophandelsrechtbanken, de burgerlijke kamers van de hoven van beroep en van het Hof van Cassatie, mogen in alle zaken en in alle rechtscolleges, partijen, deurwaarders, deskundigen, pleitbezorgers, advocaten, openbaar ministerie, rechters gebruik maken van de taal naar hun keuze. De magistraten mogen dus hun akten en vonnissen opmaken in de taal, die zij verkiezen, ook al zou de zaak in een andere taal behandeld zijn (22). Ook de ambtenaren van het O. M. genieten een volle taalvrijheid in burgerlijke zaken ... Die onbeperkte vrijheid is echter, volgens Bellefroid P. (23), de Vlaming

(17) Zie hierover : De Backer, A., «*Hoofdgebrek onzer wetgeving betreffende het taalgebruik*», R.T., 1904, blz. 75.

(18) Wet van 3 mei 1889, *Pasim.* 1889, blz. 168.

(19) Wet van 4 september 1891, *Pasim.* 1891, 384.

(20) Hof van Cassatie, 23 mei 1892, *Pas.* 1892, I, 239.

(21) Zie bv. : Hof van Beroep, Brussel, 19 april 1933, *R.W.*, 1932-33, 603.

(22) Rb. Gent, 20 januari 1892, *Pas.* III, 398 ; Brugge, 11 november 1889, *Pas.*, III, 116.

(23) Bellefroid, P., «*Taalgebruik in burgerlijke zaken*», R.T., 1904-05, 65.

niet ten goede gekomen, «de Vlaming is een vreemdeling geworden voor de burgerlijke rechtbanken van zijn land».

De bestaande rechtspraak leert ons inderdaad dat in de Vlaamse provincies en het arrondissement Leuven de toestand heel wat te wensen overlaat (24).

In de vredegerichten en werkrechtcraden is de toestand, alhoewel niet volmaakt, toch bevredigend. De rechter kent en spreekt de volkstaal - ruw en ongekuist dialect -, en het staat de partijen vrij hun middelen in het Nederlands aan te brengen. Voor de rechtbanken van eerste aanleg echter is het gebruik van het Frans vrijwel algemeen. Borginon maakt wel een uitzondering voor Turnhout, Dendermonde en Veurne (25).

Wat Brussel betreft vindt men geen of weinig Nederlandse rechtspraak. In 1931 is er voor de koophandelsrechtbank slechts een nederlandstalig vonnis te vinden op 32.401 zaken. Vergelijk dit nu even met de talentelling van 1930, volgens dewelke in het arrondissement Brussel 576.376 inwoners zijn die enkel of meestal Nederlands spreken (26). Herhaaldelijk heeft men gepoogd de Vlamingen het recht te ontzeggen in hun taal te pleiten. «Uit de vrijheid, aan alle burgers gewaarborgd, om volgens hun believen hetzij het Nederlands, hetzij het Frans te gebruiken hebben beurtelings de rechtbank van eerste aanleg, het Hof van Beroep en het Hof van Verbreking, alsmede de advocaten en pleitbezorgers, wapens willen smeden om het gebruik van het Nederlands te weren» (27).

Zo beslist een vonnis van de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel dat wanneer de verweerder opwerpt een Nederlands exploit niet te verstaan, en een vertaling verlangt, de kosten ervan ten laste van de eiser vallen, indien hij verliest (28).

Voor het Hof van Cassatie is het gebruik van het Frans algemeen, zelfs voor zaken die in eerste aanleg of in hoger beroep in het Nederlands behandeld worden. Tevens huldigt het Hof de stelling dat «en cas de cassation, l'avocat est tenu de plaider dans la langue comprise de tous les magistrats composant le siège» (29).

Tot slot van dit gerechtelijk overzicht van de eerste eeuw van onze onafhankelijkheid, kunnen we samen met E. Van Dievoet de vraag stellen naar het waarom. «Wat belet de advocaten in het Vlaamse

(24) Zie hierover : De Visschere E., «*Het gebruik der Vlaamse taal in de burgerlijke en handelsrechtspleging*», R.T., 1904, 45.

(25) Borginon, H., «*Gebruik der talen voor onze gerechtshoven en rechtbanken*», R.T., 1925, 28.

(26) *Parlementaire Bescheiden*, kamer, 1932-33, nr. 136.

(27) Borginon, o.c., blz. 29.

(28) Rb. Brussel, 27 mei 1891, *Pas.* 1891, III, 278.

Zie eveneens : Rb. Brussel, 11 juli 1876, *Belg. Judic.*, 1876, 1319 ; Bellefroid, P., o.c., R.T., 1904-05, 65.

(29) Cass. 3 mei 1892, *Pas.* 1891-1892, I, 239.

Zie eveneens : Cass., 12 mei 1873, *Pas.* 1873, I, 181.

land in hun taal te dagvaarden en te pleiten, en wat belet de rechters in Vlaanderen in dezelfde taal te vonnissen ? Geen wet noch reglement. Kwade wil ? die wordt met de dag zeldzamer. Gebrek aan nodige kennis ? om deze te verkrijgen bestaat er meer en meer gelegenheid. Slenter ? Ja, vooral slenter, want het is zeer gemakkelijk en het staat zelfs goed, «af te geven» op de wetgever met hun «lapmiddelen» en «de slechte onenigheid» van dit en dat. Heel wat meer toewijding is er vereist, om in zijn dagelijks werk, en tegen hetzelfde ereloon, te handelen naar zijn overtuiging» (30).

4. Ondertussen zijn er twee wetten tot stand gekomen, die in het kader der vervlaamsing van de rechtspleging een grote rol spelen. Eerst en vooral de wet van 10 april 1890 (31). Art. 49 van deze wet schrijft voor dat de kennis van het Nederlands vereist is voor al de rechters in het Vlaamse land vanaf 1 januari 1895. In 1969 was dit geweigerd bij het stemmen van de wet op de rechterlijke organisatie (32).

Een tweede belangrijke wet, die in se niets met de rechtspleging te maken heeft, is deze van 18 april 1898, meestal gelijkheidswet genoemd (33). Hierin wordt officieel de gelijkheid van beide landstalen erkend bij de wetgeving : «Les lois sont votées, sanctionnées, promulguées et publiées en langue française et flamande» (art. 1). Het is een laatste duw die nodig is voor de vele taalwetten die in de jaren '30 zullen volgen.

III. DE WET VAN 15 JUNI 1935.

1. Het zijn inderdaad de jaren '30 die het ontstaan zien van de grote taalwetten. Grondkenmerk van deze wetten is dat ze de gelijkwaardigheid van het Nederlands en het Frans - in navolging van de gelijkheidswet -, en het territorialiteitsprincipe, d.i. de eenaligheid van beide landsdelen erkennen.

- Wet van 28 juni 1932 op het taalgebruik in bestuurszaken.
- Wet van 14 juli 1932 op het taalgebruik in het lager en middelbaar onderwijs.
- Wet van 15 juni 1935 op het taalgebruik in de rechtspleging.
- Wet van 30 juli 1938 op het taalgebruik in het leger.

(30) Van DievoetE., «Voor de praktische vervlaamsching van onze burgerlijke rechtsvoordering», R.W., 1932-33, 601.

(31) Wet van 10 april 1890, *Pasin.*, 1890, blz. 93.

(32) Zie hfst. II, 1.

(33) Zie hierover : «De gelijkheidswet van 18 april 1898 en de vernederlandsing van onze onze wetgeving.» Redevoeringen uitgesproken op de plechtige herdenkingszitting van 17 oktober 1959, Kon. Vl. Academie voor Wet., Lett. en Sch. Kunsten van België, Brussel, 1959.

2. De wet van 15 juni 1935 heeft een lang en ingewikkeld vormingsproces gekend. Vijf jaar en twee maanden verlopen er tussen de aanvangsdatum en de afkondiging.

Aanloop tot het ontstaan van de wet is het wetsvoorstel van Van Isacker, Marck, e.a., dat op 8 maart 1928 in de Kamer wordt ingediend en ertoe strekt, uitsluitend in het Vlaamse land, het taalgebruik te regelen in burgerlijke zaken (34). Hierop volgen nog een wetsvoorstel van de heren Romsée en Borginon en een wetsontwerp van de heer Janson, namens de regering (35). Deze twee wetsvoorstellen en het regeringsontwerp worden door een, door de minister van justitie aangestelde commissie in overweging genomen.

In juni 1931 wordt door de heren Van Isacker en Marck een nieuw voorstel ingediend, dat tevens het gebied van de strafrechtspraak omvat. Alles geraakt echter in het vergeetboek wanneer op 18 oktober 1932 de regering ontslag neemt. In mei 1933 kan de commissie dan eindelijk een voorstel, opgesteld door de verslaggever Marck, indienen. Zoals verwacht, komt hiertegen heel wat verzet los. In de maanden oktober en november wordt het werk besproken, waarna het opnieuw naar de commissie wordt verwezen. De tekst wordt omgewerkt en leniger gemaakt en dient vervolgens voor de artikelsgewijze behandeling in de Kamer. Afgezien van enkele wijzigingen, bijna alle van formele aard, wordt de tekst ten slotte goedgekeurd op de vergadering van 31 mei 1934 met 82 tegen 55 stemmen ; 25 leden onthielden zich.

In de Senaat wordt een laatste poging gedaan om het geheel te ontwrichten (36). Men peutert er niet aan detail-punten, maar men tracht de grond van het voorstel te slopen, nl. het invoeren van de tweetaligheid. De schade wordt beperkt, dank zij een reactie van Vlaamse zijde. Op 11 april 1935 keurt de Senaat het voorstel goed. De Kamer bekrachtigt de aangebrachte wijzigingen op 5 juni 1935, zodat de wet eindelijk op 15 juni 1935 tot stand komt.

3. Samenvattend kan men zeggen dat de wet het taalgebruik regelt voor het gehele land en uitgaat van een territoriale scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië, met bijzondere bepalingen voor het Duitstalige gebied en de Brusselse agglomeratie.

De volgende beginselen kunnen we in deze wet onderscheiden (37) :

- a. Het voornaamste beginsel is de **territorialiteit**, dat we reeds aantreffen in de wetten van 28 juni 1932 en 14 juli 1932. Het houdt in dat de gerechtstaal overeenstemt met de streektaal (art. 1 en 2), d.i. «de taal welke gewoonlijk wordt gesproken door de meer-

(34) Over dit wetsvoorstel zie : X., «*Het wetsvoorstel betreffende het gebruik der Vlaamse taal in burgerlijke zaken*», R.T., 1928, 217.

(35) *Parlementaire bescheiden*, kamer, 1929-30, 149, 200.

(36) Zie hierover : Joors, B., «*Vervlaamsching van het gerecht*», R.W., 1934-35, 519.

(37) Lindemans, L., «*Taalgebruik in gerechtszaken*», A.P.R., 1955.

derheid van de inwoners van het gerechtelijk arrondissement» (38). De tweetaligheid wordt dus geweerd.

- b. **Vrij taalgebruik van de burgers**, eerbied voor de éénparige wil van de partijen. Art. 7 bepaalt dat in burgerlijke zaken en handelszaken de partijen het recht hebben, bij gemeen overleg te vragen de rechtspleging in een andere taal dan de taal der streek verder te zetten. In dat geval kan de rechter de zaak verwijzen naar een rechtbank van het ander taalgebied of beroep doen op een tolk, zo hij die taal niet machtig is. Een zelfde recht wordt, mits enige voorwaarden, toegekend aan beschuldigen en beklaagden die de voertaal van het gerecht, waarvoor ze gebracht zijn, onkundig zijn (art. 20 en 23). In dat geval zal de rechter de zaak verwijzen naar het ander taalgebied.
- c. Het **dwingend karakter** van de voorschriften, wat met zich brengt dat de meeste en belangrijkste artikels van de wet voorgeschreven zijn op straffe van nietigheid, uit te spreken door de rechter.
- d. De volstreekte **éentaligheid** van de rechtspleging en de gerechtelijke akten. De procedure vanaf de dagvaarding, in eerste aanleg, zowel als in hoger beroep van cassatie, tot en met de tenuitvoerlegging dient in dezelfde taal te geschieden.
- e. De toepassing van het territorialiteitsbeginsel is voor de Brusselse agglomeratie vrijwel onmogelijk. Daarom heeft men een beroep gedaan op het **personaliteitsbeginsel**, m.a.w. een evenwijdig gebruik der talen in de rechtspleging, maar zo gereglementeerd dat, eens de taal vastgesteld, de rechtspleging verder haar éentalig karakter blijft behouden. In onze volgende paragraaf gaan we even dieper in op de regeling voor de agglomeratie Brussel.

4. De wet van 15 juni 1935 heeft een **uitzonderingsregime** ingesteld voor de Brusselse agglomeratie (39).

Dit regime kan men als volgt samenvatten :

- A. In **burgerlijke zaken** bestaat er vrijheid van taalkeuze voor degene die de procedure inleidt (art. 4). De verweerder heeft echter het recht op taalwijziging ; om alle willekeur uit te sluiten bepaalt de wet dat de wijziging moet aangevraagd worden **in limine litis** en dat de rechtbank de gegrondheid van deze aanvraag soeverein beoordeelt.
- B. In **strafzaken** worden de processen-verbaal van opsporing en vaststelling in het Nederlands of in het Frans opgesteld, naar-

(38) Hayoit de Termicourt, *o.c.*, 37.

(39) Custers, J.L., «*Het ontstaan en de toepassing van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken. - Taalregeling voor de Brusselse agglomeratie*», overdruk uit jaarboek II van het V.R.G. Leuven, 1955.

gelang dat, degene die er het voorwerp van is, de ene of de andere van deze talen voor zijn verklaring gebruikt, en bij gemis aan verklaring, volgens de noodwendigheden van de zaak (art. 11, par. 2). De procedure wordt gevoerd volgens de taalkeuze van de verdachte tijdens zijn eerste verklaring bij het onderzoek of gedurende het vooronderzoek (art. 16).

- C. De **procedure in hoger beroep** wordt gevoerd in de taal waarin het vonnis a quo gesteld is (art. 25, lid 2).

In tegenstelling tot de ééntaligheid van de magistratuur in Vlaanderen en Wallonië, heeft men in de Brusselse agglomeratie de **tweetaligheid** doorgevoerd. Zo bepaalt art. 15 par. 1 en 2 dat voor het Hof van Beroep nederlandstalige, franstalige en tweetalige kamers zullen ingesteld worden. Wat betreft de rechtbank van eerste aanleg en de rechtbank van koophandel, moet de helft van het aantal werkelijke en plaatsvervangende rechters, substituten en adjunct-referendarissen verplicht tweetalig zijn. Een vierde van dezelfde magistraten moet bewijzen dat zij óf Nederlands óf Frans kennen en daarenboven «op voldoende wijze» de andere taal. Het resterende vierde moet slechts blijk geven van de kennis van één van beide talen (art. 43, par. 6).

IV. TOEPASSING EN WIJZIGINGEN. (1935-1955)

1. De wet van 15 juni 1935 wordt beschouwd als de **meest evenwichtige** en de **meest afdoende** onder de diverse taalwetten die ons land kent. Ook al zijn er heel wat pessimistische voorspellingen geuit, en in tegenstelling tot de moeilijke totstandkoming, toch is de wet over het algemeen loyaal toegepast en heeft ze weinig wijzigingen ondergaan. Het aantal zaken met een nederlandstalige rechtspleging is geweldig de hoogte ingegaan. In niet geringe mate heeft Procureur-Generaal Hayoit de Termicourt hiertoe bijgedragen met zijn redevoering voor het Hof van Beroep te Brussel: «De wet op het gebruik der talen staat in het teken van de eendracht die in het land, na de rampen die er gekomen zijn, meer dan nodig is» (40). Ook de sancties zullen hiertoe wel een steentje bijgedragen hebben. In de periode 1935-1955 treffen we vier wijzigingen aan, die echter niet aan het wezen van de wet raken.

- **Het K.B. van 24 maart 1936** (41), genomen bij toepassing van de volmachtenwet van 31 juli 1934. Dit heeft tot doel de oprichting van een plaats van bijgevoegd substituut-procureur-generaal te Brussel en te Luik en van plaatsen van bijgevoegd substituut-procureur des Konings te Brussel en te Antwerpen.

(40) Hayoit de Termicourt, *o.c.*, kol. 35.

(41) K.B. van 24 maart 1936, *Pasin.* 1936, blz. 142.

De voorschriften betreffende de taalkennis komen echter niet in het gedrang.

- **Wet van 14 augustus 1947 (42)**, wijziging van art. 38. Deze wet schaft de verplichting af een vertaling te voegen bij de akte van voorziening in cassatie bij de betekening van die voorziening in een gemeente waar de wettelijke taal niet dezelfde is als die, welke voor de voorziening wordt gebruikt. Ook hier geen afbreuk aan de taalwet.
- **Wet van 8 maart 1948 (43)**, aanvulling van art. 40, met betrekking tot de procedure voor het Hof van Cassatie.
- **Wet van 15 februari 1952 (44)**, wijziging van par. 2, art. 49, wat betreft de samenstelling van de Krijgsraden en het Krijgshof op taalgebied.

2. De kritiek centreert zich voornamelijk rond twee artikels, art. 36 en 23.

Volgens art. 36 kan de rechter, op verzoek van een partij, en zo het hem noodzakelijk lijkt, toelaten dat, voor het pleidooi alleen, gebruik wordt gemaakt van een andere taal dan die der rechtspleging, door de raadsman van die partij, onder voorwaarde dat hij verklaart de taal der rechtspleging niet te kennen en hij woonachtig is in een ander taalgewest. De praktijk leert echter dat een advocaat, die het Nederlands niet voldoende machtig is en in Wallonië woont, de toestemming krijgt om voor een Vlaamse rechtbank zijn moedertaal te gebruiken, maar dat het omgekeerde zelden plaats heeft (45).

Art. 23 (46) heeft heel wat herrie doen ontstaan, vooral wat betreft de laatste alinea : «... dat de wijziging niet zal gelast worden indien de rechtbank verklaart een toereikende kennis van de taal van de verdachte te bezitten ...» In dat geval houdt de rechtbank de zaak dus aan. Wat gebeurt er echter dan ? Wordt de rechtspleging in de taal van de verdachte gevoerd ? Of blijft het territorialiteitsprincipe gelden, met uitzondering van de ondervragingen en verklaringen van de beklaagde ?

(42) Wet van 14 augustus 1947, *Pasin.* 1947, 584.

(43) Wet van 8 maart 1948, *Pasin.* 1948, 128.

(44) Wet van 15 februari 1952, *Pasin.* 1952, 69.

(45) Zie hierover : Hayoit de Termicourt, *o.c.*, kol. 62.

(46) **Art. 23** : «De verdachte die slechts Nederlands kent of zich met meer gemak in deze uitdrukt en die terecht staat voor een politierechtbank of een correctionele rechtbank met Franse voertaal, mag vragen dat de rechtspleging in het Nederlands geschiede. De verdachte die slechts Frans kent of zich met meer gemak in deze taal uitdrukt... In hogerbedoelde gevallen gelast de rechtbank verwijzing naar het dichtsbijgelegen rechtscollege van dezelfde rang, dat voor voertaal heeft degene die door de verdachte gevraagd is ; tenzij de rechtbank verklare een toereikende kennis van de taal van de verdachte te bezitten of wegens de omstandigheden van de zaak, niet op de aanvraag van de verdachte te kunnen ingaan.»

Wanneer we in de Voorbereidende Werken gaan kijken dan zien we een zelfde meningsverschil tussen Kamer en Senaat. De rechtsleer geeft evenmin een oplossing. Hayoit de Termicourt (47) wijst er in zijn rede op dat de interpretatie van de Kamer de enig mogelijke is : de verklaring van de rechtbank heeft geen wijziging van de taal van de rechtspleging tot gevolg, ze betekent enkel dat de verwijzing als nutteloos voorkomt, omdat de rechtbank bekwaam is de beklagde te begrijpen.

Van Hoorebeke (48) houdt er een andere mening op na : de taal der rechtspleging wordt gewijzigd, zodat deze in de taal van de beklagde verder wordt gezet. De interpretatie van de Kamer is volgens hem van geen waarde, omwille van het feit dat er geen eensgezindheid bestaat tussen de Kamer en de Senaat.

In 1936 (49) heeft het Hof van Cassatie de knoop doorgemaakt : «Wanneer ingevolge art. 23 van de wet van 15 juni 1935 de betichte voor een strafrechtbank in Vlaanderen vraagt dat er gebruik zou gemaakt worden van de Franse taal en de rechtbank dit verzoek inwilligt, is de betichte gerechtigd te eisen dat het requisitorium van het O. M. en de pleidooien van de burgerlijke partij in de Franse taal zouden worden uitgesproken».

De zin van art. 23 ligt hiermede vast. Rene Victor (50) houdt voor dat het arrest in rechte onaanvechtbaar is, maar dat deze interpretatie minder gunstige gevolgen zal hebben : de eentaligheid van het Vlaamse rechtsgebied wordt geschonden en aan de Vlaamse advocaat wordt verbod opgelegd in zijn moedertaal te pleiten bij toepassing van dit artikel.

Ook de toestand in de magistratuur laat soms nog te wensen over. De tweetaligheid in de agglomeratie Brussel is een al te subjectief begrip gebleken en sommige zogenaamde tweetalige magistraten kennen in feite onvoldoende Nederlands.

Art. 43 bepaalt dat voor de vorming van het nederlandstalig kader der magistraten principieel en in de eerste plaats kandidaten moeten in aanmerking komen, die houders zijn van een nederlandstalig diploma van doctor in de rechten. Par. 4 van ditzelfde artikel voorziet een «afwijking», nl. het taalexamen. Men heeft echter van dit taalexamen de algemene regel gemaakt. Statistieken van 1950 (51) tonen aan dat op 60 rechters van de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel er 2, én dat op 46 substituten van het parket van de Procureur des Konings er 8 zijn met een nederlandstalig diploma.

(47) Hayoit de Termicourt, *o.c.*, kol. 59.

(48) Van Hoorebeke, A., «*L'emploi des langues en justice*», Brussel, 1936, blz. 146.

(49) Hof van Cassatie, 21 september 1936, *R.W.*, 1936-37, 186.

(50) Victor, R., «*Het Hof van Verbreking en art. 23 van de wet op het gebruik der talen in gerechtszaken*», *R.W.*, 1935-36, kol. 221.

(51) Deze cijfers staan vermeld bij Custers, *o.c.*

V. RECENTE WIJZIGINGEN. TOESTAND IN DE MAGISTRATUUR.

1. Rond de jaren '60 geraakt de Vlaams-Waalse verhouding in een acuut stadium, wanneer de regering de taalproblemen weer ter hand neemt. De wet van 24 juli 1961 organiseert een nieuwe volkstelling, maar, wegens de politieke onmogelijkheid, zonder talentelling. De afschaffing van de talentelling wordt officieel bevestigd in de wet van 8 november 1962, die eveneens de grenzen van de provincies, arrondissementen en gemeenten wijzigt, ten einde tot een verder doorgedreven ééntaligheid te komen. Vergels wijst erop dat door deze wet de muur tussen beide taalgemeenschappen verhoogd wordt (52).

Van groter belang voor de rechtspleging is de wet van 9 augustus 1963 (53), die de grenzen van de gerechtelijke arrondissementen en kantons aanpast aan de taalgrens en dus, op dit vlak, de wet van 1935 wijzigt. Lindemans (54) wijst erop dat de bestaande toestand een discriminatie betekent tussen de 22 Vlaamse gemeenten van het arrondissement Brussel, die behoren tot het ambtsgebied van het Brusselse vrederegerecht en de overige staatsburgers. De Vlamingen in die gemeenten hebben geen vrederechter die hun gedingen steeds in hun spreektaal beslist : niet de spreektaal, maar de taal van de verwerende partij is immers de taal der rechtspleging in de agglomeratie.

De wet van 1963 heeft verreichende gevolgen gehad wat betreft het gebied van de vrederegerechtskantons. Zeventien van de tweeëntwintig benadeelde gemeenten worden overgeheveld naar zuiver Vlaamse kantons (art. 9), waarvan de vrederechter een Vlaming is en enkel in het Nederlands mag vonnissen.

Ook al wijst men dikwijls op de gebreken van de wet en de zovele benadelingen van en tekortkomingen voor de Vlamingen, toch moet men met Lindemans akkoord gaan dat deze wel heel wat gerechtelijke problemen van het arrondissement Brussel heeft opgelost.

Het Gerechtelijk Wetboek van 10 oktober 1967 bevat geen bijzondere bepalingen over het gebruik der talen in gerechtszaken. Art. 862 bevestigt dat voor een onregelmatigheid of een verzuim betreffende het taalgebruik de nietigheid of het verval uitgesproken wordt door de rechter, zelfs ambtshalve. In art. 26 wordt bepaald dat om benoemd te worden tot attaché in de dienst voor documentatie en overeenstemming der teksten bij het Hof van Cassatie, men moet voldoen aan de bij de wet gestelde eisen inzake kennis van de landstalen. Een laatste bepaling belooft een billijke vertegen-

(52) Vergels, P., «*Belgische taalwetten in Europees perspectief*», R.W., 1963-64, 1089.

(53) Wet van 9 augustus 1963, *Pasin*, 1963, blz. 1054.

(54) Lindemans, L., «*De Nieuwe wet op het gebruik der talen in gerechtszaken*», R.W. 1963-64, 465.

woordiging van de nederlandstalige advocaten in de Brusselse Raad der Orde (art. 451, par. 2).

Door het gerechtelijk wetboek zijn eveneens de grenzen van een aantal kantons gewijzigd (55).

In art. 3 van de wet van 10 oktober 1967, m.n. de wijzigingsbepalingen, vinden we een tiental bepalingen betreffende het taalgebruik in gerechtszaken. Art. 168 verzekert de uitbreiding van het toepassingsgebied van art. 3 van de wet van 1935. Art. 43 van de wet op het taalgebruik in gerechtszaken wordt aangedikt met 7 paragrafen, waarin een betere vertegenwoordiging van de nederlandstalige magistraten in de Brusselse rechtscollèges en het Brusselse Hof van Beroep in het vooruitzicht wordt gesteld (art. 174-175 van de wijzigingsbepalingen). Tevens wordt de pariteit in het Hof van Cassatie en bij de advocaten van dit Hof geïnnoveerd (art. 177 en 179 van de wijz. bep.).

2. Toestand in de magistratuur.

In het eentalig franssprekend gedeelte van het land is alles koek en ei: alle magistraten van de rechtbanken zijn houders van een franstalig diploma. In Vlaanderen daarentegen is de toestand minder rooskleurig. Op het einde van 1965 zijn er nog heel wat rechters en leden van het Parket die houders zijn van een franstalig diploma en die zgn. taalexamen over de kennis van het Nederlands hebben afgelegd. De afwijking van art. 43, par. 4, ingesteld voor de overgangsperiode na 1935, geldt dus nog steeds.

Nederlandssprekend landsgedeelte (56) :

A. Rechters	totaal	Nederl. diploma	Frans diploma + taalexamen
Antwerpen	48	30	18
Limburg	11	8	3
Oost-Vlaanderen	39	37	2
West-Vlaanderen	33	21	12
Leuven	8	3	5

B. Parket	totaal	Nederl. diploma	Frans diploma + taalexamen
Antwerpen	30	27	4
Limburg	8	7	1
Oost-Vlaanderen	20	20	—
West-Vlaanderen	16	14	2
Leuven	4	4	—

(deze cijfers zijn van 1965)

(55) Zie de bijlage van het gerechtelijk wetboek van 10 oktober 1967, *Ommk.*, 1967, III.

(56) Custers, J.L., «Toepassing van de wet van 15 juni 1935 op de verlaamsing van het rechtswezen», R.W., 1965-66, 1715.

In Brussel worden vooral juristen gerecruteerd die houders zijn van een franstalig diploma. Wel dient toegegeven dat de toestand t.o.v. 1950 (zie hfdst. IV, 2, laatste alinea) enigermate verbeterd is.

A. Hof van Beroep

	Frans diploma	Nederlands diploma
Raadsheren	54	4
Parquet	27	3

B. Rechtbank van eerste aanleg

Rechtsheren	50	8
Parquet	27	17

(deze cijfers zijn van 1965) (57)

Wat de kaderbezetting betreft van de verschillende hoven en rechtbanken (zie hfdst. III, 4, laatste alinea), wijst Custers (58) erop dat alles formeel in orde is met de letter van de wet. De geest van de wet is echter zoek.

Volgens prof. Storme (59) is de taaltoestand in ons Hof van Cassatie beschamend. In 1966 heeft de Vlaamse juristenbeweging een manifest 'Eigentijdse rechtsstructuren in België' gepubliceerd, waarin gesteld wordt «dat de taalpariteit in ons Hof van Cassatie moet worden uitgewerkt in de Zetel, in het Parquet-Generaal en in de Balie bij dit Hof. De helft van de leden van het Hof, van het Parquet-Generaal en van de advocaten bij het Hof moeten een Nederlands eindexamen bezitten. Dit evenwicht moet binnen de kortst mogelijke tijd verwezenlijkt worden». Vier jaar na dit manifest blijkt dat de taaltoestand in ons hoogste Hof op verre na niet is gesaneerd, integendeel.

Hof van Cassatie (60) :

	totaal	Frans diploma	Nederl. diploma	tweetalig diploma van Nolf-rigime
Zetel	23	19	—	4
Parquet-Generaal	9	8	1	—

(Deze cijfers zijn van het jaar 1970)

Voor de Balie bij het Hof van Cassatie is er door het Gerechtelijk Wetboek van 10 oktober 1967 een nieuwe regeling ingevoerd; bepaald wordt dat de helft van de advocaten bij het Hof van Cassatie het bewijs moeten leveren van de kennis van de Neder-

(57) Custers, o. c.

(58) Custers, o. c.

(59) Storme, M., «De taaltoestanden in het Hof van Cassatie», R.W., 1969-70, 1130.

(60) Storme, M., o. c., 1131.

landse taal. De wijze echter waarop dit bewijs mag geleverd worden is ongelukkig. Art. 179 van de wijzigingsbepalingen schrijft inderdaad voor dat de reeds bij het Hof benoemde advocaten het bewijs mogen leveren «door de gewone praktijk van de taal», zonder enig ernstig criterium.